

POVJERLJIVE VEZE IZMEĐU »JUGOSLAVENSKOG ODBORA« I DOMAĆIH POLITIČARA ZA I SVJETSKOG RATA

Bogdan Krizman

Koliko je potpisanom poznato, u dosadašnjoj literaturi o Prvom svjetskom ratu ne postoji prilog koji bi više ili manje iscrpno obrađivao temu povjerljivih i tajnih veza i poruka između jugoslavenske politemigracije na Zapadu (okupljene oko »Jugoslavenskog odbora« u Londonu, u prvom redu) i političkih krugova i ljudi kod kuće (u Beču, Ljubljani i Zagrebu). Poznata su, na primjer, iz literature putovanja i povjerljive misije dvojice svećenika-Starčevićanaca u Švicarskoj: Frana Barca i Svetozara Rittiga. Barac je tri puta boravio u Švicarskoj i njegove su misije (odnosno Trumbičeve poruke, koje je donosio u Zagreb) nesumnjivo utjecale na stavove pojedinih političkih stranaka i grupa u Hrvatskoj (zaokret Starčevićevaca u »jugoslavenstvo«; njihova radikalizacija u nacionalnom pitanju; želja i nastojanja da što prije postignu »nacionalnu koncentraciju«, i dr.); o njima je dobro pisala Milada Paulová (u djelu »Jugoslavenski odbor«, 1925). S protivničke je strane 1917. boravio u neutralnoj Švicarskoj slovenački režimski klerikalni prvak dr Ivan Šušteršič. Onamo je dolazio i bosanski političar dr Danilo Dimović, pouzdanik Sv. Pribičevića i — kao potpredsjednik bosanskog Sabora — donekle i bečkih vladajućih vrhova. Sâm Dimović piše o tome u svojim uspominama (Nova riječ I, Zagreb 1936, br. 8): U drugoj polovici 1917. rekao mu je Sv. Pribičević, neka ode u Beč i neka upita vodeće, kako će se Monarhija držati prema Srbima poslije rata. Dimović je vidio da to pitanje ima drugi smisao i drugu svrhu, ali nije pitao. »Znao sam — piše on — da on ima veze u Švicarskoj sa srpskom vladom. Molio sam ga samo da moje ime nigdje ne spominje, jer ako i mene u Beču upišu u »Hochverrätere«, onda se gubi svaka veza. *Vežu sa Švicarskom kao nosioci vijesti obavljali su pok. Lav Hoič, dva ugledna katolička svećenika (to su Barac i Rittig; B. K.) i jedna gospođa.*« (Podvukao B. K.) Otišao je — piše dalje on — kod grofa O. Czernina, zajedničkog austro-ugarskog ministra vanjskih poslova, i odmah ga — bez dugih uvoda i »političkih arabeski« — otvoreno zapitao, što namjerava sa Srbima, a Czernin mu je resko odbrusio. Tako je završila audijencija i to je Dimović ispričao Pribičeviću. Početkom 1918 ponovo ga je Pribičević poslao Czerninu, a Czernin je tada bio već mnogo blaži i umjereniji, izjavivši da će Monarhija štititi i podupirati sve političke, ekonomske i kulturne interese srpskog naroda. To je Dimović odmah prenio Pribičeviću, a kad je — poslije rata — bio kod Pašića, Pašić ga je, navodno, pohvalio zbog tih jednostavnih ali rječitih informacija. U svakom slučaju, i Dimović, eto, nešto piše o tim povjerljivim vezama s inozemstvom, ističući pri tom, dakako, vlastitu ulogu. Poznat je, nadalje, pothvat Rudolfa Giunija i Františka Štěpáneka potkraj rata, kada su u jedrilici, noću 3/4. X 1918 pre-

bjegli iz Visa u Italiju, noseći informacije i planove minskih polja pred Šibenikom, da bi povezali Saveznike s krugovima nezadovoljnika u redovima austro-ugarskih mornara u Šibeniku i pripremili neku širu akciju (»desant«).¹

Međutim, ovom je našem prilogu cilj vrlo skroman: da se iz raštrkanih i, nažalost, usamljenih arhivskih dokumenata sastavi kakvatakva slika, sasvim nesavršeni mozaik, i na taj način upozori na neke, dosad sasvim nepoznate ili slabo poznate pojedinosti, detalje, kojima se veze preko granica samo signaliziraju i naznačuju, a nikako ne cjelovito obrađuju i prikazuju, što je zbog oskudice materijala i potpuno opravdano.

*

Srpsko je poslanstvo u Bernu šifriranim brzojavom od 6. VII 1917 (po novom kalendaru)² prenijelo A. Trumbiću, predsjedniku »Jugoslavenskog odbora« — koji se u to vrijeme nalazio na Krfu, pregovarajući o budućoj »Krfskoj deklaraciji« — poruku dra J. Gazzarija, voditelja Odborove kancelarije u Ženevi, koja je glasila ovako:

»Bivši zastupnik Starčevićeve stranke i bivši nadbiskupov sekretar, sad Zagrebački paroh, došao ovamo kao glasnik sloge naših partija u domovini.³ Posle razgovora sa svima grupama naših zastupnika izjavio je: sve su političke grupe ovamo solidarne sa Odborom osim Frankovaca i Šušterčića! Izjave u parlamentu Bečkom i Zagrebačkom⁴ dane su u cilju manifestacije solidarnosti. On je uveren da bi u slučaju slobodnog plebiscita imali svugde ogromnu većinu, jer su sve partije protiv Austro-Ugarske, a gaje najveću ljubav i odanost prema Srbiji. Oni vode agitaciju među inteligencijom, a isto(?) Don Frano⁵ iz Spleta. Namjeravaju da prilikom sklapanja mira dođu ovamo deputacije raznih slojeva a i partija u inostranstvu da izjave saglasnost sa akcijom odbora. Oni zamišljaju, a drže da i srpska vlada tako misli, buduću državu pod dinastijom Karađorđevića, na način nemačkog federalizma, a sa Srbijom na čelu, sa tri... [nejasna šifra] srpskim, hrvatskim i slovenačkim.⁶ Glavna nadležstva zajednička. On želi sastati se sa Trumbićem i primiti uputstva za dalji rad tamošnji. Zbog toga moli Trumbića da pri povratku prođe kroz Švajcarsku. Ne mora hitati, jer će on ostati duže ovde. Moli apsolutnu diskreciju po ovoj stvari i za sve što bi trag vodilo do njega, zbog ogromne opasnosti za naše ljude tamo. Ako Trumbić bude otputovao saopštite mi gde bude.«

Trumbić se s Barcem sastao u Lausanni, a još prije toga s Rittigom. Barac se, zatim sastao s prof. Božom Markovićem,⁷ pa ponovo s Trumbićem (u Fri-

¹ Usp. o tome B. Krizman, Plan o savezničkom iskrcavanju u Dalmaciji u Prvom svjetskom ratu, Zadarska revija IX, 1960, 45—51.

² Diplomatski arhiv Državnog sekretarijata za inostrane poslove u Beogradu: »Ministarstvo inostranih poslova«, Političko odeljenje, XV/1918.

³ Prema tome, čini se da nije tačna tvrdnja Paulove: »U kolovozu (!) g. 1917. dođa u Švicarsku drugi put dr. F. Barac, u prvom redu pod utjecajem vijesti o deklaraciji, koje su prodrle i u Austriju« (n. dj., 351).

⁴ To su: deklaracija »Jugoslavenskog kluba« u Beču (30. V 1917) i izjava Starčevićeve stranke prava u Hrvatskom saboru (5. VI 1917).

⁵ Don Frano Ivanišević.

⁶ Barac je donio u Švicarsku kao program hrvatskih političara: hrvatska država, koja će sa Srbijom i Slovenijom sačinjavati najtješnju realnu uniju!

⁷ B. Marković je o tim razgovorima opširno izvjestio predsjednika vlade N. Pašića (Paulová, n. dj., 354 i 356—357).

bourgu). Trumbiću je pošlo za rukom da Barca pridobije za Krfsku deklaraciju i ideju decentralizacije u budućoj jedinstvenoj jugoslavenskoj državi. Pri tom je dr M. Mičić, voditelj Odborove kancelarije u Londonu, zamolio preko srpskog poslanstva u Bernu Gazzarija da hitno potraži Rittiga i dâ mu instrukcije — ukoliko Trumbić nije govorio s Rittigom — »da jugoslovenski bečki zastupnici nek ne zauzimlju nikakovo kompromisno stanovište već ustraju radikalno kao Česi«. ⁸

Neki, Trumbiću osobno nepoznati Slovenac — bio je to dr J. Hacin, bivši advokatski perovođa — uputio je 10. XI iz Züricha u London pismo, ⁹ u kojem mu je povjerio da je tajnim putem iz Beča, pored drugih, dobio dvije poruke koje pismu prilaže. U prvoj je stajalo da politička djelatnost Jugoslavena unutar Monarhije i izvan njenih granica mora biti usko povezana pa domaći političari moraju obavještavati političare u emigraciji, kao što i ovi, pa čak i više, moraju one kod kuće. Iz inozemstva im je potrebna tačna informacija o tome, kakav utisak u inozemstvu ostavlja taktika Jugoslavena u Beču, Zagrebu i Budimpešti. Kako se daleko smije ići? Što će biti, ako se poslanici, s obzirom na narod, budu osjećali primorani da vladi ponešto izađu ususret, ako na kraju glasuju za budžetski provizorij, za (ratni) zajam? Potrebne su im jasne direktive, da bi znali postupati i pripremati. Kakvo je stajalište Antante u našem pitanju? Što kaže Italija? Što Rusija? Kako je došlo do Krfskog sporazuma? Kakav je bio uspjeh Sonnina-Pašića u Londonu? Što su dogovorili u Rimu i o kakvim granicama raspravljaju. Što Italija danas zahtijeva? Zato oni, u poruci, traže da obavještenja o tim pitanjima pruži direktno odgovorni prezidij Jugoslavenskog odbora, da bi kod kuće mogli urediti sve potrebno. Kako da se drže — pitaju dalje — prema Italiji u pogledu Dalmacije, Primorja, Trsta, Pule, Gorice, Brda, doline Soče? — U pogledu Deklaracije od 30. maja ističu da je ona za vladu neizvediva i da je car Karlo otvoreno izjavio da ne može zbog Jugoslavena i Čeha otpočeti rat protiv Nijemaca i Mađara. Czernin pokušava zloupotребiti Deklaraciju, htijući ih pridobiti za nekakvu aneksiju Srbije Jugoslaviji pod dinastijom Habsburga. Agenti za taj program bili su u Švicarskoj i Srbiji. Neka paze na njih, a osobito na to što radi Šušteršič kada je u Zürichu. Što je radio tamo posljednji put? Kakav bi bio utisak kad bi napustili Majsku deklaraciju i upustili se u pregovore o narodnoj autonomiji? Srpski poslanik Dimović iz Sarajeva otputovao je u Švicarsku po nalogu Czernina, da tamo ispita, pod kojima bi uvjetima Antanta zaključila mir. Dimović je sigurno dobar Jugoslaven — zaključuje poruka — ali neka se, ipak, odmah upozore svi naši ljudi.

Druga je poruka sadržavala podatke o prehrambenoj situaciji u Austriji.

Članovi Jugoslavenskog odbora u Švicarskoj N. Stojanović i M. Srškić javili su preko srpskog poslanstva Trumbiću 14. XI, ¹⁰ da je najavljen dolazak Šušteršića i Dimovića; da je prvi već stigao, a o drugom očekuju vijesti svakog dana. Zbog toga ne mogu tih dana otputovati.

⁸ Državni arhiv FNRJ, Fond Jovana M. Jovanovića.

⁹ Arhiv Jugoslavenskog odbora (dalje: AJO), »Trumbićevi spisi« (Hist. inst. JAZU u Zagrebu).

¹⁰ Državni arhiv FNRJ, Fond Jovana M. Jovanovića.

U »Trumbićevim spisima« sačuvana je zanimljiva zabilješka¹¹ napisana njegovom rukom, a sadrži poruku koju mu je iz Beča prenio češki političar dr Lev Borský. Borský mu je saopćio da se 6. I 1918 u Carevinskom vijeću u Beču vidio posljednji put s drom G. Žerjavom, tajnikom »jugoslavenskog kluba«. Žerjav poručuje slijedeće: 1) Samo za Trumbića: da su »Centralne sile« za velike sume kupile jednog člana »jugoslavenskog odbora«; 2) da ne smiju pristati na plebiscit kao rješenje nacionalnog pitanja jer Slovenci Štaterske i Koruške nisu još zreli; 3) da se ne smije primoravati Hrvate i Slovence u Rusiji da stupaju u dobrovoljačke jedinice jer oni — kad se vraćaju — pričaju da su bili primoravani; 4) da je L. Trocki boravio u rujnu 1917 u Beču i da je na policiji bio prijavljen kao pisar kod advokata dra Schüllera.¹² Sasvim je sigurno da je agent Austro-Ugarske i Njemačke, a to su utvrdili i Žerjav i Šimák; 5) da je propaganda »Centralnih sila« u Švicarskoj na visini a njihov biro u Bernu pod vodstvom Löwy-a vrlo aktivan, odličan i opasan; 6) da su »Centralne sile« kupile jugoslavensku tiskaru u Ženevi (Dorbić); 7) da je potrebno znati u Austriji, kakvo je gledište pape Benedikta XV u »jugoslavenskom pitanju«; 8) da treba nastaviti ili započeti korespondenciju s francuskim poslanstvom (ambasadom) u Bernu pod imenom »Ferdinando«.

»Ovo su tačke — stoji u bilješci — kojih se spominje Borsky pa dalje kaže.

Ja sam iz Haaga poslao obaveštenja Česk. N. Vijeću preko onam. fran. posl.[anstva] u kojima je bilo 12 tačaka za Jug. Odbor koje mi je povjerio Žerjav. Ja sam ih memorirao, od kojih se spominjem gornjih 8 a 4 sam zaboravio. Obavještenja nisu došla. Treba da Tr.[umbić] i Beneš [sekretar čeho-slovačkog Narodnog Vijeća] se dogovore kako kod fran. vlasti doći do njih.

Kad sam Januara došao u Haag kao novinar služ. aust. čekao sam u tom svojstvu kod aust. poslanstva 2 mjeseca da dođe još jedan moj drug iz Češke. Pošto on nije došao, prekinuo sam čekanje te sam se stavio u vezu sa vojnim atašekom francuskim te mu saopćio sve zašto sam došao i baš: 1) donio kemij. formulu o gasovima, kojim su ispunjeni njem. obus-i i kojima imaju Nijemci da pripišu svoje uspjehe do tada na fran. frontu i aust. u Italiji kod Kobarita. Tu su formulu upotreбили Saveznici i sada ih upotrebljavaju na fran. frontu i na talijan. i to je ključ njihovih uspjeha. 2) donio sam vijest o topu à longue portée. Smijali su mi se i sumnjali ili da sam lud ili špijon defetistički. 3) donio vijest o njem. tankovima.

Saveznici, pored pozitivnih vijesti koje sam donio, nisu mi vjerovali i trebalo je 5 mj. dok je Beneš — koji je primio samo jednu moju dopisnicu otvorenu — intervenirao i pustili me u Francusku. Ovo me držanje začuđilo i zabolilo. Sva obavještenja koja sam slao Č. N. V. [čeho-slovačkom Narodnom Vijeću] služb. fran. putem nisu prispjela.

Donio sam kem. formulu preparata koji su[!] služi za tajno sigurno dopisivanje. Drugo je redovno dopisivanje koje imamo mi i vi (?). Žerjav ima tu formulu i mislim da Vam je poslao. Ako nije javite mu neka Vam pošalje. Ad točka 1) — gori — ništa mi drugo nije kazao. Pitajte ga zgodnim načinom.

Žerjav je glavni radnik, on čini sve s Korošecom. Ovaj, izgleda, ima tajne veze sa caricom, dotično njezinom okolinom. Svi su za nezavisnost kao i kod nas. Ali raspoloženje, nade mijenjaju se prema *vojnim* događajima. Do moga odlaska

¹¹ AJO, Trumbićeva zabilješka bez datuma, a započinje ovako: »Leon Borsky kaže...« U vezi je sa zabilješkom dra A. Mandića od 19. VI 1918. o kojoj će biti govora kasnije.

¹² Trocki se za vrijeme rata nalazio u emigraciji (Švicarska, Francuska itd.), bavio se novinarstvom i nije bio boljševik. Za tvrdnju da je u to vrijeme boravio u Beču (rujan 1917) nema nigdje dokaza.

moral je naš bio nizak, jer padom Rusije poljuljala se nada da bi Ententa mogla pobijediti. Tresić [dr Ante Tresić-Pavičić] je odličan, odvažan. Smoldaka [dr Jozo], koga ne poznam, rezervisan je, nevjeroj u pobjedu to je ključ. Rybar [dr Otokar] ne drži se dobro baš jer je pala vjera u pobjedu Entente.

Hrana je prilična, na selu bolje. Nema odijela, obuće, šećera. Kod nas katolici — 7 zastup. — su [za] nezavisnost pod H. [absburškom] dinastijom. U Slovačkoj počeo je socijal. pokret u smislu unifr. i nezavisnosti. Kod Poljaka demokrati i nezav. demokrati su odlučno protiv Austrije i veći dio socijalista. Oni sa Dašćevskim (Daszyński) su za Austriju, ovaj je izgubio uticaj u masi. Polj. konservativci (Bilinski, Korytovski, Gretz) su za Austriju. Rumuni su mrtvi. Nacijon. pokret nije dovoljno jak da može srušiti Austriju, ali socij. pokret koji bolšćevizira[!] zajedno dovešće do-revolucije ako bude vojna za Austriju loše ispala. U nas dođeli do revolucije početi će kao nacij. pokret pa će se okrenuti u socijalni, bolšćevički, ali ne anarhistični nego za nezavisnost. Kod Nijemaca ima bolšćevizma u sjevernoj Češkoj gdje je radništvo, u alpinskim zemljama nema. Kod magj.[arskih] masa ima. Fünfkirchen bio je u rukama bolšćevika nekoliko dana i to vjerovatno magjara. U Austriji niko se nije nadao više u pobjedu, sada još manje. Nakon neuspjeha neprijat. u Fran. i u Italiji sada mora da se je situacija silno preokrenula za nas na bolje. Dezertera ima na sve strane masa: zeleni kadri. Pobude su razne: lične, socialne, izcrpljenost i nacionalne.

U nas je srp.[ska] vojska silno cijenjena kao hrabrost i sposobnost. Pobjede njezine su najsjajnije pobjede. Mišić je smatran za velikog generala u apsolutnom smislu. Nepojmi se zašto savezničke vojske, posebice Amerikanci ne upotrebljavaju srp. oficire za savjete. Hindenburg je figura, što ga se god pita sigurno da se obrati Ludendorfu: Was sagst Du? Ovaj je najveći njem. general. Vojska im je bila odlična a i sad je, Vrhovna Komanda nije bila na visini i učinila je pogrešaka.

U Češkoj teško je početi revoluciju, jer će Njem. marširati i satrti, ostaviti će i Fran. i Belgiju da satare Česku i drži Austriju. Mržnja između njem. i aust. oficira je neopisiva.

Imamo preparat za kem. dopisivanje. Na moj zahtjev, odgovorio mi je da će govoriti sa Benešom.«

Gazzari je uputio pismo Trumbiću (Ženeva, 4. III 1918),¹³ koje glasi ovako:

»Dragi Ante, U ovaj čas g. Dr. Gmajner donio mi je pismo koje je danas primio iz Züricha od mladog tehničara g. Turića [Josipa] prijatelja onog gospodina s kojim si ti lumpao u Lozani.¹⁴ Turić prima kad i kada iz kuće vijesti sastavljene dogovorno s tvojim drugom u lumpanju a napisane posebnom šifrom. Dana 2. tek primio je pismo datirano 22 februara t. g. u kojem se doslovce piše:

»Presjednikov brat — star 22 god. imena mu se ne sjećam ali ga poznam — otkazao je Austriji i tim nju i sebe stavio u veliku nepriliku. Austrija bijesni, jer je taj čovjek bio marljiv radnik kroz cijelu sezonu.«

Turić nadodava da mu sadržaj nije jasan.

Znajući da ti je brat stariji od tebe meni je jasno da se na njega to ne može da odnosi, s druge strane trebalo bi da je to veoma jaka ličnost. Upozorujem te da riječ »Presjednik« znači »Dr. Trumbić« u dopisivanju između Turića i Dra Gmajnera. Po mojem mišljenju br. 22 mora da ima odlučni smisao, a ja ga s moje strane tumačim da može da znači dalmatinsku regimentu Lacy koja nosi br. 22, te je moguće ili da se je pobunila i što slično.¹⁵

¹³ AJO. Dr Ivan Gmajner, koji se u pismu spominje, bio je službenik u Odborovoj kancelariji u Ženevi.

¹⁴ To je F. Barac. Trumbić je s njim u Lausanni razgovarao (»lumpao«) čitavu noć.

¹⁵ Ova vijest kao da se odnosi na pobunu Dalmatinaca u 22, dopunskom bataljonu u Mostaru (10. II 1918).

U vezi s ovim može da stoji ova mala notića koju sam čitao bio u Nar. Listu od prilike pred mjesec i po i koja nije bila prenešena u Bulletin.¹⁶ Pisalo se je najme da je u Mostaru jedan vojnik (imena mu se ne spominjem ali je iz Kninske okoline) sakupio izmjeđu vojnika dalmatinske regimente koja je tu bila 1000 kruna za narodni dar [Ivi] Vojnoviću. Ta je regimenta dakle u Mostaru gdje je 19 februara proglašen prijeki sud uslijed pobune, a pismo iz Zagreba datirano je 22. Upada mi istovremenost.

Saopćujem ti odmah ovu vijest prvo svega ako li je sam možeš tačnije tumačiti, a s druge strane ako li prispije koja druga nek ti bude jasnija.

Nadodajem ti još da naše novine već pišu ima nekoliko dana o dogovorima za sporazum s Talijanima i o tvojem razgovoru s Orlandom.¹⁷

Pozdrav prijateljima i da si zdravo. Tvoj Gazzari.«

Gmajner je Trumbiću napisao pismo (Ženeva, 21 III 1918),¹⁸ koje je već mnogo jasnije, a glasi ovako:

»Velecijenjeni gosp. doktore! Iz domovine dođoše ova pitanja i saopštenja:

1) Da li iz Amerike dolazi kakva pomoć od vrijednosti ili malenkosti?

2) Hoće li i Englezi i ostali sklapati mir, kad su to Rusi učinili?¹⁹

3) Uređenje naše države, kako ste je Vi lozanskom prijatelju prikazali, dobiva sve više pristaša.

4) Moli se ako se može što učiniti za zarobljenog Marcela Srkulja. Njegova adresa je: Flugzeugmatrose Marcel Sercouille-Thinault, Lagernum, 5842 Prisoner of War Camp — Salonique. Očeva želja bi bila, ako bi bilo moguće da nastavi studiranje tehlike. — Moje je mišljenje da je to sin zagrebačkog gradskog načelnika i člana organizacije lozanskog prijatelja. Da li je načelnikov sin (načelnik je bivši zagrebački profesor) moglo bi se od njega doznati.

Način, kako su obavijesti došle, znat će Vam protumačiti g. Dr. Gazzari, koji je jamačno već stigao u London. Ja sam već dao u smislu dogovora s g. Dr. Gazzari-em javiti odlučnost Sporazuma za dalnju borbu. Ali baš u isto doba palo je i s njihove strane pitanje u istom smislu, pa pošto izričito pitaju upravo za Vaše mišljenje, molim da me o njem obavijestite. Ako nadete za potrebno, imajte dobrotu to eventualno učiniti telegrafski preko Poslanstva.

Izvolite, gospodine doktore, i ovom prigodom primiti moje najiskrenije poštovanje i odanost. Vaš Dr. Gmajner.«

Trumbić je odmah, na poleđini tog pisma, 4. IV koncipirao svoj odgovor: »Kr. Poslanstvu Bern. Trumbić moli saopštiti odmah Dru Gmajneru na odgovor njegovom pismu 21 marta ovo: Javite komu treba na moje ime da Englezi kao i ostali saveznici neće apsolutno sklapati mira do pobjede, da Amerika požuruje vojne priprave i da će dati u najvećoj meri svu svoju pomoć bez ikakva ograničenja. Što se tiče Srbije vraćam pažnju na ekspozice Pašića u skupštini²⁰ koji nam daje najveće garantije u opštem narodnom pitanju oslobođenja i ujedinjenja. Preporučite našima kod kuće da nastave što intenzivnije rad u odporu protiv A. U.«

¹⁶ »Jugoslavenski odbor« izdavao je »Bulletin yougoslave« na francuskom jeziku.

¹⁷ To su bili Trumbićevi razgovori s talijanskim predstavnicima (gen. Molla, šef talijanske Vojne misije u Londonu) i Trumbićev razgovor s predsjednikom talijanske vlade V. E. Orlandom (London, 26. I 1918).

¹⁸ AJO.

¹⁹ U Brestlitovsku, 3. III 1918.

²⁰ Pašić je pred Narodnom skupštinom na Krfu 17. III 1918 pročitao deklaraciju vlade o vanjskoj politici i zaključio je ovako: »Tražimo slobodnu i ujedinjenu Jugoslaviju!«

Nekako u isto vrijeme pada i akcija prvaka Hrvatsko-srpske koalicije da dođu u Švicarsku. To proizlazi iz sačuvanog pisma Danila Dimovića grafu Colloredu, šefu kabineta ministra vanjskih poslova Czernina (Beč, 9. IV 1918).²¹ U njemu Dimović piše: Nakon dužih i opetovanih razgovora odlučili su da poduzmu jedan »nacionalni demarš« kod srpske vlade i »Jugoslavenskog odbora«. Žele ga poduzeti iz vlastite inicijative i imajući pred očima izvanredne i teške prilike na čitavom Slavenskom Jugu. Svrha bi tog demarša bila: vršiti pritisak na gore spomenute faktore, da se sklopi mir na bazi rješenja jugoslavenskog pitanja pod žezlom Habsburga. Na put u Švicarsku željeli bi poći: dr Edmund Lukinić, prvi potpredsjednik Hrvatskog sabora; Svetozar Pribičević, saborski zastupnik i zastupnik u zajedničkom parlamentu, obojica iz Zagreba; Danilo Dimović, advokat iz Sarajeva, bivši potpredsjednik Bosanskog sabora, te, eventualno, dr. Anton Korošec, zastupnik na Carevinskom vijeću u Beču. Na kraju pisma Dimović ističe da bi u čitavoj stvari trebalo postupati vrlo diskretno, a on se nada da bi akcija bila okrunjena uspjehom. Ističe i to da imenovani mole samo dopuštenje za putovanje, a on sam putuje već su-tradan iz Beča kući.

Nije nam poznat odgovor austro-ugarskog ministarstva vanjskih poslova, al je upravo tih dana izbila kriza oko Czernina — poslije njegova govora pred izaslanstvom bečkoga gradskog vijeća na čelu s drom Weisskirchnerom 2. IV — i ubrzo je došlo do smjene u vodstvu vanjske politike: mjesto Czernina imenovan je barun (kasnije grof) St. Burián.

Od Gmajnera postoji i »Izvještaj«,²² pisan vjerojatno koncem travnja 1918. Taj glasi ovako:

I

»Na poruku, da bi nakon talijansko-jugoslovenskog sporazuma bilo dobro da tko dođe ovamo zbog dogovora, odgovoreno je, da će doći polovicom aprila. Do sad nije od poslanih došao nitko.

II

Od gosta²³, koji se slučajno ovdje bavio, doznao sam ovo: Tamošnju akciju vodi u glavnom Starčevićeva stranka. Koalicioniši nisu protivni, ali njihovoj akciji smeta, što ima među njima oportunisti, kojima dobro ide. Neki od njih su [se] i obogatili. Tako je primjerice Dr. Dušan Popović postao milijunar kao advokat raznih centrala za snabdjevanje. Dobit se još može većina stvari, ali su cijene bajoslovno skupe. S hranom prolazi najgore Dalmacija i Beč. O pobunama u pješadiji ne zna ništa. U floti je bila pobuna, i to u onom dijelu, koji stacionira u Boci Kotorskoj. Snabdjevanje u pješadiji je još prilično, ali ono u floti slabo, jer se ide s tog gledišta, da flota i tako ništa ne radi. Kad je nastala pobuna u Kotorskom dijelu flote naredio je Njegovan²⁴, da flota u Poli pođe i umiri ovu. I ona je zaista jednog dana otplovila prema Boci. Došavši tamo pozvala je Kotorsku flotu, da se preda

²¹ »Staatsarchiv« u Beču, Ministerium des Äussern, Politisches Archiv, rot. 963, Krieg 25/27, 28.

²² AJO.

²³ Na tom je mjestu Trumbić pribilježio svojom rukom: »Andrić saradnik literarnog dijela Nar. Novina«. Radi se o dru Nikoli Andriću.

²⁴ Admiral Maksimilijan Njegovan, komandant cjelokupne a. u. ratne mornarice 1917/8.

u roku od pola sata. Pošto ona nakon pola sata nije odgovorila, udario je prvi top na nju, koji je slučajem pogodio jednoga od vođa pobune. Drugi vođa pobune odletio je na to s aeroplanom u Italiju. Čini se da su vođe pobune bili Talijani.²⁵ Čuje se, da je Karlova želja, da riješi jugoslovensko pitanje prema tako zvanom Pilarovom projektu.²⁶ Što više čuje se, da je za herzoga određen nadvojvoda Makso. No Karlo je nemoćan, da to provede, jer i sami austrijski Nijemci su protiv njega nazivajući ga, da je on prvi veleizdajnik u Austriji.

Moli, da se učini, ako se može, da se sin zagrebačkog načelnika Dr. Srkulja, koji se nalazi kao zarobljenik engleski u Solunu, izvadi iz zarobljeničtva i da mu se omogući, da u Francuskoj ili Engleskoj nastavi svoje tehničke studije. Njegova je adresa: Marcel Sercouille-Thinault, Flugzeug-matrose, Prisoner of War Camp, Lager Nr 5842. Salonique.

III

Poruka od 11. IV glasi: Veseli nas vrlo sporazum s Italijom, ali nam predsjednik ne kaže, hoće li se Englezi za nas zauzeti i u tom slučaju, ako bi ostali u okviru. Kad bi koalicionaši imali kakve sigurnosti i za to, radili bi mnogo intenzivnije. Molimo o tom pitati predsjednika i javiti nam njegovo mišljenje. Ili su Englezi baš potpuno sigurni, da će dobiti rat? Mađari se hvale, da su im Englezi obećali izlaz na more uz željeznicu Budimpešta-Zagreb-Rijeka. To su Englezi obećali Mađarima pred dvije-tri godine jednom njihovom izaslaniku. Molimo o tom izvijestiti predsjednika.-«

Spomenuti češki političar Borský posjetio je 19. VI u Londonu poslije povratka iz Petrograda, dra A. Mandića, voditelja Odborove kancelarije.

Došao je u pratnji V. Noseka, šefa londonskog ureda čeho-slovačkog Nar. vijeća, i Mandiću ispričao ovo:

»Da je on bio — zapisao je to kasnije Mandić u zabilješci »Pro domo«²⁷ — sekretar češke radikalne stranke te se je nalazio kao austrijski oficir u vojsci; da mu je uspjelo prebjeći pred šest mjeseca iz Austrije u Holandiju pomoću falsificiranih papira sa znanjem, privolom i pomoću čeških političara u Austriji, koji su mu dali instrukcije i naputke, da ih saopći češkim nacionalnim predstavnicima u Savezničkim zemljama; isto da je on u parlamentu govorio sa Dr. Žerjavom,²⁸ koji mu je također dao neka saopćenja i poruke za Jugoslovenski Odbor; da je on te instrukcije, koliko češke, koliko jugoslovenske, naučio na izust te došavši u Amsterdam ih opet bacio iz glave na papir te poslao posredstvom tamošnje francuske legacije Češkome Vijeću i Jugoslovenskom Odboru u Paris; da je on dobio od strane Češkog Vijeća potvrdu primitka pisma, a od Jugoslovenskog Odbora da nije odgovora primio, da je živio čitavo to vrijeme u Amsterdamu, jer je dugo trajala procedura sa engleskim i francuskim vlastima, te da je tek sada dobio dozvolu za boravljenje u savezničkim zemljama, te jučer stigao u London; da se on više ne sjeća sadržaja poruke Dr. Žerjava, pošto je prošlo od onda šest mjeseca, te da mu dolaze na um samo približno slijedeće poruke:

1. da Jugoslovenski Komitet ne pristane na određenje budućih državnih granica posredstvom plebiscita, jer to predstavlja pogibao za Korušku i južnu Štajersku.

²⁵ Takav prikaz toka pobune mornara u Boki (1—3. II 1918) ne odgovara činjenicama.

²⁶ Dr Ivo Pilar zalagao se, u to vrijeme, za reorganizaciju Monarhije u »velikohrvatskom duhu«. Vidi i njegov spis: »Promemoria über die Lösung der südslavischen Frage« (Rukopisna zbirka Sveučilišne knjižnice u Zagreb, R 5704).

²⁷ AJO.

²⁸ Mandić neprekidno piše pogrešno »Žerjal« umjesto Žerjav.

2. da Jugoslovenski Odbor sondira kod rimske Kurije stanovište iste te da prema tome kod iste radi i agitira.

3. neka Jugoslovenski Odbor poduzme akciju, da se spriječi u Švicarskoj štampanje knjiga, koje u našem pitanju rade protiv smjera Odbora.

4. da akcija Odbora među zarobljenicima u Rusiji ne bude kompulzivna, nego da se prime u Odrede samo one, koji su dobrovoljci iz uvjerenja.

5. da se Jugoslovenski Odbor stavi u komunikaciju sa našim političarima u domovini, i to na dva načina:

a) da se saopćenja i upute za naše otpreme Francuskom poslanstvu u Švicarskoj na ime »Fernando« i

b) saopćenjima napisanim kemičkim mastilom na neupadnim pismima.

Rekao mi je nadalje, da je on poslao Jugoslovenskom Odboru u Paris recept tog kemičkog mastila, što su ga izumili češki kemičari i o kome nema austrijska cenzura još ni pojma. Na taj način, da imade Češko Vijeće već duže vremena redovitu vezu sa svojima u domovini.

Isto mu je Dr. Žerjav naložio, da nam saopći, da je 17 septembra 1917. došao potajno u Beč Trockij Bronstein, te da je kod policije bio upisan tobože kao pisarnički činovnik kod bečkog advokata Dra. Schuellera.

Dr. Borsky namjerava otputovati ovih dana u Paris, da govori sa Benešem i ostalim češkim predstavnicima.

London, 19. juna 1918.

Dr Mandić.«

Austrijske su vlasti - čini se - osjećale da postoje neki kanali iz inozemstva do domaćih opozicionih političara i novina (u prvom redu čeških). S tim je u vezi i zapisnik,²⁹ što su ga u kolovozu sastavili u petoj referadi ministarstva vanjskih poslova u Beču s Otonom Slavikom, urednikom časopisa »Kroatische Rundschau« u Zagrebu. Iz zapisnika proilazi da je Slavik primio iz državne kase 10.000 kruna za akciju koju predlaže. Tom je prilikom ministarstvo zamolilo bečku policijsku direkciju da izvijesti direkciju u Pragu o toj njegovoj akciji. Šef državnopolitičke referade u bečkoj direkciji je pri tom izjavio da policijske vlasti imaju indicije, kakve signalizira taj Slavik, ali im, nažalost, nije pošlo za rukom da dođu i do nekih rezultata. Stoga i on, sa svoje strane, preporuča Slavikovu akciju. Iz vlastoručno pisane izjave Slavika (Beč, 10. VIII 1918) proizlazi, da je saznao da uvijek istim kanalima dolazi iz inozemstva antantina novčana pomoć za antimonarhijsku propagandu u hrvatsko-dalmatinskim kao i češkim novinama, a osim nje i štetne vijesti po vanjsku politiku Monarhije. No, traganje je morao prekinuti jer mu je nedostajalo novaca. Zbog toga moli da mu dadu 10.000 kruna, dozvolu za nošenje oružja i preporuku upućenu policijskoj direkciji u Pragu, a ministarstvo da preuzme obavezu da prilikom upotrebe prikupljenih podataka i materijala ne spominje njegovo ime.

Ubrzo zatim stigao je u Švicarsku — po treći put — F. Barac kao izaslanik političkih krugova iz Hrvatske. O razgovoru s Barcem 5. IX 1918 postoji ova Gmajnerova zabilješka:

»Pita se, što misli o vezama buduće Jugoslavije. Da li češko-poljsko-jugoslovenski savez, ili podunavsko-balkanski, ili balkanski ili nikakav naročiti, dok se ne vidi potpuni izlaz i grupacija Evrope. Da li u sadašnjem novom češko-poljsko-jugoslavenskom savezu (proklamiran, kako upravo čitam u novinama, osim na

²⁹ Staatsarchiv« u Beču, »Slawische Umtriebe«, rot. 771.

kongresu u Ljubljani³⁰ i od seljačke stranke u Zagrebu³¹ i od sastanka mlađe češko-poljsko-jugoslavenske generacije u Zagrebu) gledati početke neke definitivnije politike ili samo privremene u svrhu da se iziđe iz Austrije.

Razgovarali smo i o tom: U tamošnjoj inteligenciji a kamo li ne u narodu dosta kaosa. S tim treba računati. Unutarnje uređenje ići će mučno kraj takvog kaosa. To sređenje mogao bi provesti samo i jedino Dr Trumbić kao čovjek velikog i opšteg autoriteta, i to bilo kao predsjednik republike bilo kao ministar predsjednik jedno ili drugo s velikim ovlaštenjima i zaleđem. Karađorđevićeva dinastija ne uživa tako nikakva autoriteta poslije ruskih i Wilsonovih ideja. Al opet je pitanje, je li naš narod još zreo za republiku, naročito u momentu ovakvog kaosa. Pronosili se glasovi i o nekom engleskom princu. Ne bi li on bio najjača garancija, da će Dru Trumbiću, koji bi ga doveo, biti povjereno sređivanje države, ne bi li zbog njega porasao engleski interes za nas prigodom mirovnih pregovora, on bi bio garancija Sporazumu, da se naša država ne će ni u budućnosti nasloniti na Nijemce, preko njega kulturne i ekonomske veze s Engleskom, odstranjenje kaosa jer našoj raji Englezi gadno imponuju, i. t. d.

U Hrvatskoj starčevićansko raspoloženje za ujedinjenje: izvan Austrije Jugoslavija s plemenskim autonomijama. U Dalmaciji stvara mladost jugoslavenski nacionalizam. Bosanski Srbi vrlo lijepo govore, al rade samo za se. Srđan Budisavljević ima vrlo uske veze sa Svetozarom Pribićevićem, pa nije isključeno — što se i govori — da je njegova opozicija koaliciji fingirana. Kad su Lorković i Šurmin izišli iz koalicije, prijetio im je Srđan Budisavljević, da će on s Valerijanom Pribićevićem vratiti se u koaliciju, ako oni uđu u Starčevićance.³²

Nacionalna koncentracija provest će se poslije njegova povratka. Razlog što se nije do sada provela je u tom, što je koalicija stavljala zapreke da se bez nje provede koncentracija, a sama nije mogla ući u nju. Expediens će biti vjerojatno taj, da se izabere jedan tajni vrhovni odbor, u koji će ući i koalicija.

Lorkovićeva grupa ne će da vodi sve samo Pribićević, da eventualno ne iskoristi fakat narodnog jedinstva za separatističke srpske ciljeve, kao što su to Srbi vični raditi.

Donio je upite Pribićevićeve: 1) U kojem psihološkom momentu se misli da bi koalicija trebala otvoreno da istupi? — 2) Kako bi se trebala držati, ako bi joj se nudilo pripojenje Dalmacije pa Bosne i Hercegovine? — 3) Što se misli s Karađorđevićevom dinastijom? (Prib.[ićević] kao da nije za nju raspoložen). — 4) Misli li se na kakvu vezu s Madžarima? — 5) Kako se zamišlja unutarnje uređenje Jugoslavije? — Pita i za brata [Milana], o čem sam već ja dao informacije, da je u Solunu i da je neraspoložen prema vladi, koja da mu je onemogućila ne primajuć njegove predloge da uspješno provede svoju misiju u Americi. (To znam iz pisma, što ga je Milan. Prib. pisao Slijepčeviću [Peri] iz Soluna).

³⁰ U Ljubljani je na zajedničkom sastanku čeških, poljskih i jugoslavenskih političara, održanom 17. VIII 1918, bilo na kraju donijeto saopćenje, u kojem stoji da su učesnici raspravljali o svim kulturnim, političkim, socijalnim i ekonomskim problemima u vezi s ostvarenjem prava samoopredjeljenja Slovenaca-Hrvata-Srba, Poljaka i Čeha te uvođenja trajnoga međusobnog odnošaja tih naroda kao i njihova odnošaja prema drugim državama i da su postigli potpun sporazum i u načelu i u pitanjima taktike.

³¹ Na sastanku glavnog odbora Hrvatske pučke seljačke stranke, održanom u Zagrebu 25. VIII, donesen je zaključak da HPSS »prihvata načelo potpunog narodnog samoodređenja te pristaje uz jugoslavensko ujedinjenje i češko-poljsko-jugoslavenski savez«.

³² Dr. Srđan Budisavljević i danas najodlučnije odbija pretpostavku, da je njegovo i Valerijana Pribićevića disidentstvo bilo fingirano. Dr. Ivan Lorković i dr. Đuro Šurmin istupili su iz Koalicije u lipnju 1918. i osnovali svoju političku grupu oko lista »Male novine«.

Donio je upite Slovenca Brezingara (mislim: sekretara Jugoslavenskog Kluba):³³ što je s Trstom? Isto se čini, da ima još tako ludih Slovenaca, koji misle, ne bi li ipak bilo oportuno ostati još tridesetak godina s Jugoslavijom u Austriji, dok se Trst — ne poslovenči. — Od gornjeg Slovenca donio je način, kako bi oni uspostavili prekinutu vezu s Dr. Hacinom. No o tom treba tek promisliti što da se radi, jer Hacin ima doći u Bern u biro k Talijanima.

Donio je Česima recept za dopisivanje, kojim ćemo se i mi poslužiti. Molim mi javiti, mogu li ja taj recept dati ovdašnjem eksponentu češko-slovačkog pokreta (Osudski)³⁴ ili će se to učiniti drugdje.

Donio je prve obavijesti o našim organizacijama u vojsci, za čije iskorišćenje bi mu trebalo dati plan. U pitanju je u prvom redu marina.³⁵

Francuski diplomat Charles Loiseau, dodijeljen na rad ambasadi u Rimu, obavijestio je Trumbića pismom (Rim, 30. IX 1918)³⁶ da zbog francuskih uspjeha na Istoku postaje aktuelno pitanje »zelenog kadera«. To je mišljenje i samog šefa, ambasadora C. Barrère-a. Zbog toga Loiseau moli Trumbića da mu javi, kolik je približno broj i snaga »zelenog kadera« u južnoslavenskim zemljama, kako su razmješteni njihovi koncentracijski centri, kakve su mogućnosti njihova snabdijevanja municijom i namirnicama, kakve su mogućnosti da s njima uspostave dodir (avionom!), a osim toga neka mu javi i po koje ime njihovih šefova.³⁷

Barac se¹ u međuvremenu vratio u Zagreb i Gmajner je 23. X napisao Trumbiću ovo pismo³⁸:

»Velecijenjeni gosp. predsjedniče! Od kuće poručuju:

1) 10. ili 11. ov. mj. krenula je jedna podmornica sa 8 mornara za Italiju, na kojoj su bili: Žic, Giunio i Stjepanek. Žic nosi za Vas pismo. O tom sam obavijestio g. Dr. Trinajstića u Rim, da stvar izvidi, da li su dotični stigli i da se stavi s njima u doticaj i da se pobrine da Vam bude pismo uručeno. Pismo je od Dr. Drinkovića.³⁹

2) Kod kuće organizacija napreduje u najboljem redu prema Vašim uputama. Jednodušnost vlada. Lozanski prijatelj se 15. t. mj. predstavio Narodnom Vijeću kao član Jugoslovenskog Odbora i primljen je kao takav u Vijeće. Predsjednikom Vijeća je izabran Dr. Ante Korošec, podpredsjednicima Dr. Ante Pavelić i Svetozar Pribićević. Tajnicima su izabrani: Dr. Ivan Lorković, Dr. Srđan Budisavljević i Dr. Mate Drinković. Prilažem Vam manifest Vijeća za svaki slučaj, ako ga eventualno još tamo potpunog nemate.

3) Očekuje se što prije vojska, i to američka, francuska ili engleska. Bit će dočekan mirno i dostojanstveno. Želi se, ako je ikako moguće da i Vi s njom dođete ili barem koji član Odbora.

³³ To je vjerojatno Milko Brezigar, a ne Brezingar.

³⁴ Štefan Osuský bio je predstavnik Češkog Narodnog Vijeća u Švicarskoj.

³⁵ AJO.

³⁶ AJO.

³⁷ Loiseau je urgirao kod Trumbića odgovor 10. X. U »Trumbićevim spisima« nisam naišao na trag Trumbićeva eventualnog odgovora francuskom diplomatu.

³⁸ AJO.

³⁹ To sam pismo Drinkovića i P. Grisogona već objavio u spomenutom prilogu u »Zadarskoj reviji« (str. 46—47). Osobno, Drinković je od svih naših tadašnjih građanskih političara jedini imao u sebi konspiratorskog duha, stanovite odlučnosti i volje da nešto pripremi i organizira u vojsci. Koliko je to bilo ozbiljno, teško je sa sigurnošću reći. Vidi: Korespondencija A. Trumbić — M. Drinković — J. Gazzari (1918—1919), HP, 1963, br. 1, str. 56—70.

4) Organizacija se provodi među vojskom, železničkim i poštanskim osobljem i zelenim kadrom.⁴⁰ Uzimlju se obećanja, da čim će preuzeti Vijeće vlast u svoje ruke, da će se svi ovi podvrći vlasti Vijeća. Stvar povoljno napreduje. O tom se moli, da se ništa ne javlja u inostranstvu, da se stvar ne bi kompromitovala.

5) Duskora bi imali doći u Svicarsku Jelavić i Grđić,⁴¹ iz Bosne obojica.

6) Nijemci nose sve iz Srbije, dapače stolice i suđe iz kuhinja. Vode sa sobom dječake. Kao razlog navode da prepriječe eventualno bunjenje među stanovništvom. To misle da bi se moglo lansirati po novinstvu i inostranstvu.

7) Mnogo poštovanja, pozdrava i hvale iz domovine Vama i drugim prijateljima iz Odbora. Naročito Vas pozdravljaju Lozanski prijatelj,⁴² od koga su ove poruke, i Dr. Roko Joković (Dalmatinac, liječnik u Zagrebu), od koga je poruka o podmor-nici. Poruke su poslone preko jedne osobe, koja je još prošlog četvrtka bila u do-movini.

8) Kćerke gosp. Vasiljevića pozdravljaju ga najljepše. Sa čežnjom ga iščekuju i mnogo vole. Ide im dobro.

9) Očekuju se odavle daljnje vijesti i upute putem poznatih Vam sredstava.

Mnogo Vas pozdravlja i poštuje

Vaš Gmajner.«

Iz Zagreba su pokušali, da Trumbića pozovu kući i preko mladog inženjera Turića u Zürichu, i Turićev je otac (Đuro Turić, tadašnji povjerenik Narodnog vijeća za pučku štampu) uputio zbog toga sinu šifriranu dopisnu kartu na njemačkom jeziku,⁴³ koja u prijevodu glasi: »Bubnjar (tj. Trumbić) mora smje-sta doći ovamo. Dolazak i opširan izvještaj o posljednjem sporazumu iz stude-noga o. g. s Pascherom (tj. Pašićem)⁴⁴ telegrafirati putem radija, a zatim ti meni (u Zagreb).«⁴⁵

Na kraju — kad je u Beogradu već bilo proglašeno »ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba« u jedinstveno Kraljev-stvo, Srba Hrvata i Slovenaca« i sastavljena zajednička vlada pod predsjedni-štvom Stojana Protića. — Turić je iz Zürichu 22. XII 1918 napisao Trumbiću pismo,⁴⁶ u kojem piše da je on dosada m n o g o pisao i telegrafirao F. Barcu i ocu i to sve po uputama Gmajnera; da stoji na raspolaganju i Trumbiću, jer otac i on sâm posjeduju šifre za sve stranke, struje, štoviše i za mnoge ličnosti, pa zato može u Zagreb javiti i najzakučastije stvari. Iz Zagreba je

⁴⁰ Sam Drinković, u jednoj promemoriji, kaže da su u to vrijeme — navodno — raspolagali čitavom organizacijom i »Centralnim revolucionarnim odborom«, kome je on bio na čelu. U odboru su radili major Dušan Grbić, kapetani Ante Visković, dr. Ranko Zec i Lazar Grubić, te novinar Jovo Miodragović. Dalje tvrdi i to da su sve garnizone bile zastupane u organizaciji; da su članovi zagrebačkog odbora bili potpukovnik Petrović, major Dušan Bobek, kapetan Branko Bobek, kapetan Prodano-
vić i Lazar Baić i drugi, u Karlovcu major Špoljar, kapetan Đuro Tartalia, Belo-
šević, natporučnik Vujičić i Filipčić, na Rijeci potpukovnik Teslić, u Bjelovaru pot-
poručnik Branko Kosanović, u Sisku natporučnik Stjepan Habek, u Petrinji i Požegi
major Ilić, natporučnik Tomić i Vilković, u Brodu kapetan Demić, natporučnik
Grčić, dr. Tišma i drugi, u Osijeku natporučnik Mihajlović itd., dok je u Dalmaciji
kod kopnenih snaga glavnu agitaciju vodio natporučnik Marko Triva. (AJO)

⁴¹ Vjekoslav Jelavić i Šćepan Grđić.

⁴² Fran Barac.

⁴³ AJO.

⁴⁴ O zaključcima tzv. »Ženevske konferencije o ujedinjenju« (6—10. XI 1918).

⁴⁵ O ulozi mladog Turića vidi bilj. 6 u mojoj raspravi: Ženevska konferencija o ujedinjenju 1918. godine, IG, 1958, br. 1—2, str. 5.

⁴⁶ AJO.

primio ove vijesti: 12. XII. Otac mu je poslao poslanice Narodnog vijeća, s tim da ih pošalje u Ženevu Gmajneru; Trumbićeva je riječ u Zagrebu prva, a »Korošec se je ponio besramno, tj. u svome izvještaju o Ženevskoj konferenciji, ali mu to nije upalilo.«⁴⁷ 13. XII. Uvijek se nije moglo pravo razabrati, što i kako hoće Trumbić; u Zagrebu se nadaju da su pogodili pravo. Trumbić nije poznavao veličinu svog autoriteta, koji uživa u Zagrebu, pa kao da zbog krivih pretpostavki nije dolazio; 24. XI neki su ga ljudi htjeli potisnuti (čini se poglavito grupa oko »Glasa SHS«).⁴⁸ »Zašto J. O. — pita Turićev otac sina — nije bolje organizirao obavještavanje. Sve dok nije došao gosp. Giunio⁴⁹ bili su tvoji izvještaji jedino, po čemu smo se ravnali.«

Trumbić — čini se — nije prihvatio ponudu mladog Turića jer nije bilo potrebe. Kao ministar vanjskih poslova u Protićevoj koalicionoj vladi mogao se uskoro služiti redovnim kanalima i sredstvima diplomatskog saobraćaja i prepiske.

⁴⁷ Korošec se na proputovanju — na putu iz Pariza u Beograd — zaustavio u Zagrebu i na sjednici Središnjeg odbora Narodnog vijeća 3. XII 1918. referirao »o svom djelovanju na strani«.

⁴⁸ Na čelu te grupe stajali su M. Drinković, I. Krstelj, R. Giunio, G. Žerjav, V. Pribičević, S. Budisavljević, H. Krizman, P. Grisogono i R. Joković. (S. Budisavljević, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca; Zagreb 1958, 73).

⁴⁹ R. Giunio je 3. XII stigao u Zagreb kao kurir »Jugoslavenskog odbora«.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA PAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB